

УДК 373.21(73)+373.21(71))

Рудницька-Юрійчук І.Р.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ США ТА КАНАДИ

Анотація. Українська діаспора, яка організаційно формувалася в країнах Північної Америки з початку ХХ ст., з покоління в покоління плекала українську мову, культуру, прагнула зберегти материнські звичаї і традиції та виховати в дітях любов і повагу до своєї етнічної батьківщини, її багатовікової героїчної і водночас трагічної історії. Феномен українства виокремився у світі своїми особливостями: провідне місце в діяльності всіх інституцій української діаспори США та Канади посідає збереження, вивчення і поширення етнічних духовних цінностей, котрі акумулювали в собі досвід попередніх поколінь та збереглися у мові, народній педагогіці і стали головним чинником національного виховання молоді генерації закордонних українців. У статті розглядаються особливості організації національного виховання дітей дошкільного віку в українській діаспорі США та Канади.

Ключові слова: український дитячий садочок, дошкільня, українська діаспора, діти, національне виховання.

Rudnytska-Yuriichuk Iryna

Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University

NATIONAL EDUCATION OF PRE-SCHOOL CHILDREN AS ONE OF THE METHODS OF EDUCATIONAL ACTIVITY OF THE UKRAINIAN DIASPORA IN THE USA AND CANADA

Summary. The Ukrainian diaspora, that was formed in countries of Northern America in the early 20th century, from generation to generation cherished the Ukrainian language and culture, strived to save old customs and traditions and to raise children with love and respect to their ethnic Motherland, its longstanding, heroic and at the same time tragic history. The phenomenon of Ukrainianness showed up in the world with its peculiarities: the leading place in the activity of all institutions of the Ukrainian diaspora in the USA and Canada take saving, learning and sharing all the ethnic spiritual values. They accumulated the experience of previous generations, stayed in the language and folk pedagogy, and became the main factors in national education of the generation of young foreign Ukrainians. National education in the pedagogical science is considered to be historically caused and created by the folk itself unity of ideals, views, beliefs, traditions, customs and other forms of social practice. Its aim is to organize living of the growing-up generation so that spiritual and material culture can be acquired, national consciousness can be formed, and spiritual unity of generations can be achieved. For the diaspora, according to modern scientists, national education – is the education of the growing-up generation in spirit of the Ukrainian educational ideal with longstanding ethno-pedagogical traditions. It's based on the principles of family upbringing, ideas and methods of folk pedagogy, scientific pedagogical position, that typify the best examples of educational wisdom of the nation, and the experience of previous generations, which due to this saved their ethnic identity in multicultural environment and provided future for the community. We share the points of view of our scientists, who claim that “national education of the Ukrainian youth in the USA and Canada started getting systematic and purposeful character from the late 40-s of last century, when professional teachers, experienced educators, leaders and participants of political, in particular youth organizations started arriving to these countries. Enriched with the experience of political struggle and social activity on the native land and post-war Europe, they started to use it actively in the countries of new settlements, but actually not always taking into consideration real circumstances and the activity of existing organizations and associations. But still common interests appeared. They are traditional for Ukrainians, wherever they live: love to God and Motherland that are inseparably connected with each other. And national education fosters this love in the youth”. Ukrainian-Canadian teachers consider that children’s “svitlychka” is the first institution where the foundations for the formation of a harmoniously developed, national conscious personality of a foreign Ukrainian are purposefully put. “Ukrainian “svitlychka” – is the first school, where the feeling of belonging to the Ukrainian environment is born. Children see that not only they and their family can speak Ukrainian. The formation of the Ukrainian spirit, that starts at home, continues in a group there, in the “svitlychka”.

Keywords: Ukrainian kindergarten, Sadochok (pre-school), Ukrainian diaspora, children, national education.

Постановка проблеми. У педагогічній науці національне виховання традиційно розглядають як історично зумовлену та створену самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь.

В умовах діаспори, на думку сучасних науковців, національне виховання – це вихован-

ня підростаючого покоління у душі українського виховного ідеалу на багатовікових етнопедagogічних традиціях. Воно ґрунтується на засадах родинного виховання, ідеях і засобах народної педагогіки, наукової педагогічної думки, що уособлюють найвищі зразки виховної мудрості народу, та досвід попередніх поколінь, які завдяки цьому зберегли свою етнічну ідентичність у полікультурному середовищі, забезпечили майбутнє спільноти [1, с. 55].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання національного виховання підростаючо-

го покоління в умовах діаспори, зокрема в США та Канаді, розглядали у своїх працях зарубіжні та вітчизняні українці – Б.-Н. Білаш, М. Василук, Й. Дачкевич, І. Руснак, Я. Славутич; особливості навчання рідної мови дітей в українській діаспорі розкривали А. Богданюк, Л. Голубович, І. Зельська, О. Климишин, М. Ломацький, С. Магус, В. Мацьків, Г. Мізь, Н. Пилипишин-Літепло, С. Романюк, І. Руснак, О. Суховерська, Я. Славутич, Л. Храплива-Щур та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність істотних досліджень у сфері виховання і навчання українських дітей у діаспорі в національному дусі, на даний час залишаються нерозглянутими питання, які б глибоко висвітлювали особливості національного виховання, як одного із важливих напрямів виховної діяльності у роботі з дітьми дошкільного віку в українській діаспорі США та Канади.

Подальшими перспективними напрямками дослідження запропонованої проблеми є аналіз дидактичного забезпечення, яке сприятиме досягненню виховної мети у роботі з дітьми дошкільного віку в умовах діаспори у національному дусі.

Ми поділяємо погляди вітчизняних учених (це підтверджують і результати нашого дослідження), які стверджують, що «систематичного цілеспрямованого характеру національне виховання української молоді у Канаді і США почало набувати з кінця 40-х років минулого століття, коли до цих країн стали прибувати професійні педагоги, досвідчені виховники, провідники й учасники політичних, зокрема й молодіжних організацій. Збагачені досвідом політичної боротьби та громадської діяльності на рідній землі і в повоєній Європі, вони почали активно використовувати його і в країнах нового поселення, щоправда, не завжди враховуючи реальні обставини і діяльність існуючих організацій та об'єднань. І все ж спільні інтереси з'явилися. Це традиційні для українців, де б вони не проживали, любов до Бога і Батьківщини, які нерозривно пов'язані між собою, а національне виховання – це ж прищеплення молоді цієї любові» [1, с. 55].

Мета статті. Розкрити особливості національного виховання дітей дошкільного віку як одного із важливих напрямів виховної діяльності в українській діаспорі США та Канади.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи важливість виховання дітей в національному дусі в умовах діаспори, відомий педагог В. Мацьків наголошував: «Національне виховання наших дітей має за мету вціплити в їх душі пошану та любов до всього рідного, виплекати бажання працювати над збагаченням нашої культури та в конкретній хвилині стати в обороні свого рідного; воно має виховати свого роду національну гордість та здорову амбіцію, як підвалину під майбутню працю для свого народу, а рівночасно і відпорність на всякого роду некорисні впливи нашого оточення та всіх тих чинників, які тиснуть на нашу молодь з усіх сторін» [9, с. 3]. Водночас педагог підкреслював: «Працюючи над вихованням нашого молодого покоління, ми мусимо пам'ятати, що національне виховання це тільки частина виховання і ми про це теж забути не повинні; мусимо виховати повноцінну людину, чи краще сказати

б, дати підвалини під таке виховання. Крім національного виховання, мусимо провадити також релігійно-моральне, інтелектуальне та естетичне виховання, мусимо розвивати духові та фізичні сили та властивості дітей, мусимо працювати над притуплюванням некорисних прикмет. Мусимо привчати дитвору до співжиття та співпраці з іншими дітьми» [9, с. 3–4].

На думку українсько-канадських педагогів, першою установою, де цілеспрямовано, на науковій основі закладаються підвалини формування гармонійно розвиненої, національно свідомої особистості закордонного українця, є дитячі світлички. «Українська світличка – це перша школа, де зароджується почуття приналежності до українського середовища. Дитина бачить, що не тільки вона і її родина вмюють говорити по-українськи. Там, у світличці, у гурті продовжується формування української душі, яке має свій початок дома» [8, с. 12].

Історія людства підтверджує той факт, що виховання дітей починається удома. Сім'я відіграє найважливішу роль у формуванні особистості людини. Вона є моделлю суспільства на конкретному історичному етапі розвитку, відображає його моральні та духовні особливості. Саме тому педагоги української діаспори у США та Канаді в реалізації виховної мети – формуванні гармонійно розвиненої особистості українця – на перше місце ставлять родину. Проте, виявляється, що в умовах діаспори далеко не всі українські сім'ї можуть дати дитині належне виховання саме в національному дусі, з урахуванням надбань етнічної культури українців незалежно від того, де вони проживають – на рідній землі чи на чужині, бо більшість їх скрізь намагалися створити «маленьку Україну», жити за звичаями своїх батьків, свого краю.

За таких обставин на допомогу українським сім'ям, які виховують дітей дошкільного віку, приходять дитячі світлички, садочки та класи передшкілля, що увійшли в систему національної освіти й виховання американських та канадських українців на початку 50-х років ХХ ст., тобто тоді, коли емігранти другої і третьої хвилі реально відчували, що починають втрачати молоде покоління, яке активно входило в соціум країн поселення, ставало їх повноправними громадянами і поступово втрачало зв'язки з українством. Запобігти цьому процесові чи хоча б пригальмувати його у політичному соціумі могла тільки система рідномовного навчання і виховання, яка повинна охоплювати дітей від дошкілля і аж до молодіжних організацій включно. Головна мета праці її педагогів і виховників – «це не саме навчання, не подавання відомостей з українства, а національне виховання, вціплення любові до свого – це національне освідомлення, це виращення гордості з приналежності до своєї ні в чому не гіршої від других нації, це те, що дає дітям свідомість «хто вони й чііх батьків» сини й дочки, це розбудження в молодих душах почуття обов'язку супроти свого народу там, далеко – й супроти своєї національної спільноти тут, в діаспорі» [5, с. 3–4].

Як зазначають діаспорні педагоги, «наші садки та дошкілля мусять мати зовсім інший характер від чужинецьких, бо вони мають розвивати

дальше це українське слово та любов до рідного, які щепили своїм дітям українські матері, словом: вони допоможуть кожній матері викристалізувати український характер дитини. Вони мають дальше вчити дітей любити, шанувати, цінити та при кожній нагоді пишатись українською мовою» [2, с. 40].

Вихователі підростаючого покоління в українській діаспорі стверджують, що українці за кордоном мають додатковий обов'язок – закріпити ще в дитинстві любов до всього українського, бо коли дитина піде до університету, зробити це буде вже занадто пізно. Необхідно прищепити любов до рідного в перших роках життя, коли батьки і вчителі мають великий вплив на дитину. Щоправда, часто батьки українських дітей дошкільного віку висловлюють такі думки: наші діти виростають в американському / канадському оточенні, де часто немає другої української дитини, з якою можна спілкуватись, гратись. Вони чують українську мову тільки вдома і у них виникає багато запитань; діти зауважують, що ніхто на вулиці не говорить українською: чому інші діти не говорять так, як говоримо ми? я хочу говорити так, як говорять інші діти на вулиці!.. Саме тому «наші діти, які ростуть у відмінних умовах, часто почувують себе інакше і менше вартими» [8, с. 12]. Однак національно свідомі організатори українського дошкільня в діаспорі переконані: завдання батьків, педагогів і вихователів полягає у тому, щоб прищепити українській дитині в умовах полікультурного середовища почуття любові, поваги до всього українського, і, насамперед, до української мови, а також бажання понести у доросле життя усвідомлення приналежності до української нації, прагнення і в діаспорі примножувати її духовні скарби. З огляду на зазначене, Е. Жарський, на нашу думку, цілком аргументовано підкреслював: «Виховання це не справа одиниці, але це суттєва справа української громади, це основна її проблема. На садівничку, учителя чи кожного виховника, як на представників української громади, яка доручила їх опіці наше найбільше добро – наших найменших – паде почесний обов'язок добитися цієї мети, як для добра самої дитини, так і для добра українського народу і людства» [4, с. 14].

У процесі формування гармонійно розвинутої, національно свідомої особистості українця в діаспорі вчений особливу роль відводив дошкільним навчальним закладам, зокрема їх вихованцям: «Завдання садівнички настільки облегшене, що дитина у переддошкільному чи дошкільному віці є дуже податлива на впливи садівнички-виховника; в її руках – як і в руках учителів шкіл українознавства та виховників організацій молоді – лежить у великій мірі майбутність дитини і української громади» [4, с. 14].

Зазначимо, що національне виховання українських дітей у США і Канаді ускладнювали соціокультурні обставини країн проживання. Аналізуючи таку ситуацію, Л. Голубович пише: «Специфічні умовини емігрантщини, розпорошення, вплив чужих садків, довкілля, шкіл і вулиць, зокрема, коли один із батьків є неукраїнського походження, усе це спричинюється до того, що наші діти на чужині не володіють українською мовою та стають нам цілком чужими.

Відверто можна тут сказати, що вони майже не чують рідної мови, вже від колиски виростають для нас чужими, бо втомлені різними роботами й турботами матері забувають, а то й не хочуть, хоча б перед сном, погугорити з ними, проказати молитву чи розказати казку» [3, с. 30].

Результати дослідження засвідчують, що виховання українських дітей із раннього віку в національному дусі є однією із найважливіших цілей виховної праці в українському дитячому садку в діаспорі, оскільки воно повинно забезпечити «відорвання серця та душі дитини від чужого світу й середовища та перенесення її думок і зацікавлень до країни батьків, ген туди, де голубе, ясне небо, де «сонечко сяє», де місяць як «млинове коло» й зірки прекрасні, лани широкі й гори високі, де рідні пісні голосно лунають і люди нашою рідною мовою розмовляють» [5, с. 3-4]. Та, крім цього, є ще одна не менш важлива мета: «Впоїти в дітей почуття національної гідності з одночасним безпощадним винищенням у них унасліджених від батьків комплексів меншовартості, що є, безперечно, однією з найважливіших причин денаціоналізації наших дітей на чужині». А тому вся виховна праця мусить проходити в атмосфері любові й поваги до добра, правди й краси, щоб українські діти могли всюди бачити добро: в своїй родинній хаті, в своїй рідній школі, в своєму українському гурті чи молодечій організації [5, с. 3-4].

Водночас необхідно акцентувати на тому, що педагоги української діаспори у США та Канаді наполегливо рекомендували в процесі виховання враховувати вікові особливості вихованців: «Працюючи з дітьми дошкільного віку, мусимо числитися з їх психікою, з їх духовним та фізичним розвитком. Часто нам прийдеться знизитися до них, щоби досягнути якнайкращі успіхи. При тому ми усвідомлюємо собі, що дитина у передшкільному віці, це щось наче губка, що втягає в себе всяку рідину, і мимо молодого віку, можемо цим дітям дати дуже багато такого, чого не вміє, не має змоги, або не хоче дати їй родинний дім» [6, с. 4].

На нашу думку, Л. Голубович слушно наголошує на тому, що національне виховання дітей на чужині – це справа особливої ваги, «від якої залежить, чи тут, серед несприятливих обставин чужого оточення та що є гірше – байдужості батьків, ми потрапимо врятувати душі наших найменших і зберегти їх для української спільноти на майбутнє». Тому перед педагогами, вихователями висувається надзвичайно важливе завдання – щоденна, тривала, вперта і наполеглива праця, щоб «виховати ті малі кволі істоти на повновартісних українців і українок, бо без цих важливих факторів уся наша праця піде на марне, не видасть бажаних плодів, знеохотить як виховниць, виховників, так і дітей. Словом, вона скінчиться невдачею» [3, с. 27].

Історіографія покаже, що виховання в національному дусі поза межами батьківщини має особливу вагу, адже кожне наступне покоління зобов'язане понести у своєму серці та свідомості всі надбання попередніх поколінь та передати їх разом із молоком матері своїм дітям. В іншому випадку кожне прийдешне покоління буде швидкими темпами втрачати віками накопичений національний скарб, який уже ніхто і ні за

які кошти не зможе повернути. Велика відповідальність і надія в цьому покладена в першу чергу на батьків наймолодшого покоління і, безперечно, педагогів-вихователів.

Український садок, дошкілля – це тільки короткий відрізок часу в умовах еміграційного життя і поза ними дитина весь час перебуває на вулиці, серед інших дітей. Тому український дім мусить бути доповненням усього того, чого дитина навчилася в українському національному дитячому садку. «І, якщо з цього дому вигнано українську мову, якщо родичі самі калічать чужою мовою, а своєї рідної пураються, то надаремне піде вся шкільна праця» [3, с. 39].

Варто зазначити, що саме в українському дошкільлі дитина починає активно збагачувати свою мову, бо чує її в іграх, піснях, віршах, забавках і казках. Доречно наголосити, що виховники українського дошкільля США та Канади практикують слухання українських пісень майже весь час, коли дитина працює чи просто перебуває в груповій кімнаті, і тоді, коли приходить час співати, в дитини вже не виникає жодних труднощів. Більше того, вихователі дошкільля переконані, що навіть ті діти, в яких мова ще далека до досконалості, люблять співати. Вони вважають, що та музика залишиться з дитиною навіть тоді, коли вона забуде слова, адже «світличка прищеплює дитині любов до України й всього українського. Вона помагає затримати українське «Я» [9, с. 12–13].

На нашу думку, важливим є те, що, спонукуючи дошкільнят до вивчення в стінах українського національного дитячого садочка молитов, віршів, пісень, забав рідною мовою і ритмічних вправ, педагоги рекомендують уже змалку готувати малих дітей до різних публічних виступів, наприклад – до Святомиколаївської вистави, роковин Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, свята Матері та ін., позаяк «все це разом залишить незатерті сліди в серцях нашої дівчини. Адже «у нашому народі не бракує пісень, які збуджують любов до всього рідного, до нашої гарної традиції, а тим то і врятують душу нашої дитини раз і назавжди для української нації» [3, с. 40].

Ретроспективний історико-педагогічний аналіз засвідчив, що національне виховання в дитячих садках має особливі умови, що сприяють длеканню патріотичних почуттів юних українців. Йдеться про прикрашання кімнат портретами видатних діячів українського народу, народними вишивками, картинами з українською тематикою, керамікою, національними кольорами, яке створює своєрідну атмосферу, що разом з іншими виховними у тому напрямку засобами, як оповідання, вірші, пісні, святкові дні, дає дітям змогу переживати глибокі патріотичні почуття, поєднані з естетичним почуттями, емоціями, враженнями.

Зазначимо, що національний напрям освіти й виховання в українських садочках Канади та США забезпечує насамперед вивчення таких українознавчих предметів, як українська мова та українська дитяча література, оволодіння початковими знаннями з історії, географії й культури (мистецтва) України, природознавства, математики, проведення занять з фізичної культури, малювання, організацію ігор та забав, а також музика і співи.

Аналіз програм для дошкільних установ та класів передшкільля засвідчує, що національне

виховання в цій системі носить передусім практичний характер і реалізується через постійне використання української мови. Так, програма підготовчого класу при катедрі св. Йосафата у Торонто ставить до вихованців наступні вимоги [7]: діти старшої групи повинні вміти самостійно розповісти казку, знати українську абетку, писати окремі літери, розмовляти на легку тему, описати подію чи заняття, розказати складнішу казку; на заняттях з української мови в обсяг навчання входить: розмовна українська мова (у формі запитань і відповідей), «назвознаство», опис предметів та малюнків. Мова здебільшого вивчається за допомогою пісень, віршів, коротких оповідань, інсценізацій, в яких діти беруть активну участь. Важлива роль відводиться бесідам за спостереженнями змін у природі в різні пори року.

На заняттях з літератури діти знайомляться з українським фольклором, віршами й оповіданнями видатних українських письменників Т. Шевченка, І. Франка, Л. Глібова, Лесі Українки, Н. Забіли, Р. Завадовича та ін., деякі з них вивчають напам'ять. Програма також передбачає, що дуже важливо, ознайомлення вихованців у перекладі українською мовою з творами письменників інших народів, зокрема, казок братів Грім, Г.Х. Андерсена та ін.

Вивчення історії України ставить за мету ознайомити дітей з минулим і сьогоденням їх прабабківщини: козацькою і княжою добою, національними святами, походженням назви держави, сучасним становищем України тощо. Зауважимо, що шестирічні вихованці передшкільля вже повинні впізнавати на портретах князів та гетьманів України, знати національну символіку.

Заняття з географії допомагають дошкільникам створити реальний образ України, яку уродженці північно-американського континенту ніколи не бачили. Для цього, крім розповідей вихователя, використовуються карти, малюнки, фото, картини про природні багатства, міста, ріки й моря, гори й степи, рослинний і тваринний світ їх прабабківщини.

На заняттях з української культури діти вчать розпізнавати твори народного мистецтва (вишивка, різьба, скульптура, писанка та ін.), танцювати, співати гуртом народні пісні. Заняття з малювання та ручної роботи включають у себе вправи олівцем і крейдою (вугіллям) на задану чи довільну тему; ручні роботи з каштанів, жолудів та шкаралупи від горіхів; витинанки з паперу. У шість років діти вже малюють фарбами – квіти, траву, лозу, писанки, вишивки, довільні картини краєвидів, роблять витинанки й ліпку – з паперу, каштанів, жолудів, шишок, видуваної кукурудзи, насіння гарбуза, соняшника, квасолі, вати, пластиліну. Крім того, діти дошкільного віку активно вивчають та використовують на практиці українські народні ігри.

Необхідно зазначити, що в світличці дитина знайомиться з рідною молитвою, піснями, звичаями і традиціями. Вона вправляє і покращує свою українську мову й знайомиться з іншими українськими дітьми. Світличка прищеплює дитині любов до України й всього українського. Вона допомагає затримати українське «Я». Те, чого дитина навчиться до шести років, те буде пам'ятати все життя [8, с. 12].

Висновки і пропозиції. Отже, основним чинником, який має вирішальний вплив на національне виховання молодого покоління, є рідний дім, українська родина, виховання змалку в рідній мові і культурі. Наступним допоміжним засобом для української родини є українське дошкільне виховання – українські світлички, організовані і ведені українськими жіночими та громадськими організаціями в США і Канаді. Вони забезпечували основи національного виховання та, зокрема, вивчення української мови як основного засобу формування рідномовної особистості, відповідно до віку дітей різноманітними способами, методами й засобами здійснювали національне виховання підростаючих поколінь закордонних українців.

Список літератури:

1. Василик М.С., Руснак І.С. Національне виховання молоді в українській діаспорі Канади і США : монографія. Чернівці ; Вижниця : Черемош, 2016. 194 с.
2. Головінський І. Роля дитячого садка як виховного чинника. Збірник доповідів на сесії для справ українського дошкілля. Торонто, 1965. 92 с.
3. Голубович Л. Національне виховання дітей дошкільного та шкільного віку. С. 27–30, 39–42.
4. Жарський Е. Курс працівників дошкілля. Збірник матеріалів. Зошит 2. Виховання. Суть – Мета – Засоби – Організація. Нью-Йорк – Філадельфія, 1967. 33 с.
5. Ломацький М. Загально про наші виховні справи в діаспорі. *Учительське слово*. 1957. № 2(12).
6. Мацьків В. Національне виховання в переддошкільному віці. *Рідна Школа*. 1966. № 2. С. 3–8.
7. Нарис програми для передшкілля при кафедрі св. Йосафата у Торонто. Торонто, 1980.
8. Пастернакова М. Діти на роздоріжжі. *Наше життя*. 1953. № 4. С. 5.
9. Пилипишин-Літепло Н. Виховання української дитини у дошкільному віці. *Наше життя (США)*. 1985. № 7–8. С. 12.

References:

1. Vasylyk M.S., Rusnak I.S. (2016). Natsionalne vykhovannia molodi v ukrainskii diaspori Kanady i SShA : monohrafiia [National education of youth in the Ukrainian diaspora of Canada and the United States : monograph.]. Chernivtsi ; Vyzhnytsia : Cheremosh.
2. Holovinskyi I. (1965). Rolia dytiachoho sadka yak vykhovnoho chynnyka. Zbirnyk dopovidiv na sesii dlia sprav ukrainskoho doshkillia [The role of kindergarten as an educational factor. Collection of reports at the session for Ukrainian preschool affairs]. Toronto.
3. Holubovych L. Natsionalne vykhovannia ditei doshkillnoho ta shkilnoho viku [National education of children of preschool and school age]. Pp. 27–30, 39–42.
4. Zharskyi E. (1967). Kurs pratsivnykiv doshkillia. Zbirnyk materialiv. Zoshyt 2. Vykhovannia. Sut – Meta – Zasoby – Orhanizatsiia [The course of the preschool workers. Collection of materials. Notebook 2. Education. Essence – Purpose – Means – Organization]. Niu-York – Filadelfia, pp. 33.
5. Lomatskyi M. (1957). Zahalno pro nashi vykhovni spravy v diaspori [All about our educational affairs in the diaspora]. *Uchytelske slovo*, no. 2(12).
6. Matskiv V. (1966). Natsionalne vykhovannia v perezdoskylnomu vitsi [National education in pre-school age]. *Ridna Shkola*, no. 2, pp. 3–8.
7. Narys prohramy dlia peredshkillia pry kafedri sv. Yosafata u Toronto (1980). [Essay program for pre-school at the department of St. Josaphat in Toronto] Toronto.
8. Pasternakova M. (1953). Dity na rozdorizhzi [Children at the crossroads]. *Nashe zhyttia*, no. 4, pp. 5.
9. Pylypyshyn-Liteplo N. (1985). Vykhovannia ukrainskoi dytyny u doshkillnomu vitsi [Education of a Ukrainian child at preschool age]. *Nashe zhyttia (SSHA)*, no. 7–8, pp. 12.